
Аналіз політики інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту

Андрій Солодько

ЦЕНТР
ДОСЛІДЖЕННЯ
СУСПІЛЬСТВА

ЗМІСТ

1.	Вступ	4 ст.
2.	Право на притулок.....	6 ст.
	Міжнародні інструменти захисту біженців	
	Правове регулювання інтеграції на рівні ЄС	
	Юридичні інструменти захисту прав біженців в Україні	
	Проблеми впровадження політики інтеграції біженців в Україні	
	Зміст політики інтеграції біженців в Україні	
3.	Аналіз світових практик та моделей інтеграції.....	17 ст.
	Поняття інтеграції	
	Модель багаторівневого управління	
	Концептуальний зміст інтеграції біженців: у пошуках ефективної моделі інтеграції в Україні	
	Практичний зміст інтеграції біженців.	
	Зміст нового плану інтеграції біженців	
4.	Висновки.....	32 ст.
5.	Список використаних джерел.....	34 ст.

Одним із наслідків численних міждержавних і громадянських воєн та міжетнічних конфліктів є вимушене масове переселення людей. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, сьогодні у світі налічується близько 50 мільйонів людей, які вважаються такими, що вимушено переселилися з місць постійного проживання. Серед них, за даними УВКБ ООН, — 16,7 мільйонів біженців, 1,2 мільйони — шукачів притулку, 33,3 мільйони переміщених осіб.¹ Всі вони у першу чергу прагнуть знайти мир та безпеку для себе та своїх родин, потребують захисту своїх прав та інтеграції в суспільства країн, які надають притулок. Саме тому уряди держав зобов'язані розвивати системи притулку, які б відповідали реальним потребам і очікуванням біженців та сприяли їхній інтеграції в економічне, соціальне та культурне життя країни.

Як правильно зазначає УВКБ ООН, про якість будь-якої системи притулку можна судити за рівнем інтеграції біженців. Враховуючи, що інтеграція біженців у будь-якому суспільстві пов'язана із серйозними проблемами та потребує ресурсів, потрібно особливо прискіпливо підходити до ефективності розподілу цих ресурсів. Успішність інтеграційних заходів залежить головним чином від готовності держави створювати сприятливі умови, тобто активно розробляти і проводити політику, що наділяє новоприбулого необхідними правами і сприяє виробленню позитивного ставлення з боку суспільства.² Саме тому механізми, закладені в державній програмі інтеграції, є надзвичайно важливими, проте в Україні їх дослідженню приділяється мало уваги.

Сучасна державна політика у сфері інтеграції біженців в Україні потребує аналізу для її приведення до відповідності світовим стандартам та забезпечення реальних потреб біженців. На сьогодні взагалі відсутні дослідження світових практик у сфері інтеграції біженців, будь-яка оцінка ефективності державних програм у сфері інтеграції біженців, є тільки поверхові аналізи вітчизняного та зарубіжного законодавства, рекомендації міжнародних організацій. При цьому не вивчені регіональні плани щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, не проведено глибоких інтерв'ю з працівниками органів та установ, які реалізують державну політику у сфері інтеграції біженців, не виявлено недоліки політики інтеграції.

Аби заповнити існуючі прогалини і підготувати нову базу для подальших досліджень та покращення політики інтеграції в Україні, було проведено аналіз нормативно-правових актів, статистичних даних, результатів наукових досліджень, глибоких інтерв'ю, міждисциплінарний аналіз. Ми опитали представників неурядових організацій, які

1. За даними UNHCR Global trends 2013 <http://www.unhcr.org/5399a14f9.html>

2. Див. Інтеграція беженцев в Республике Беларусь, Республике Молдова и Украине "Стратегия действий" <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Text%20RUS.pdf>

займаються захистом прав біженців, юристів, які представляють їхні інтереси, працівників, тимчасових центрів утримання та Державної міграційної служби. Експерти Центру дослідження суспільства провели інтерв'ю у Львові, Ужгороді, Одесі, Києві. Крім того, для порівняння українського та іноземного досвіду було проінтерв'ювано юриста французької неурядової організації "Комітет допомоги біженцям" (Comité d'Aide Aux Réfugiés), яка знаходиться в Парижі.

Дослідження базується, у першу чергу, на аналізі законодавства та регіональних планах інтеграції біженців. Проте для співставлення української програми інтеграції із західними зразками використовувалися документи, розроблені Європейським Союзом та Радою Європи. Було проаналізовано законодавчу базу, крім власне нормативних актів використовувався Concept of immigrant integration³, який містить ґрунтовний огляд законодавства ЄС у сфері інтеграції, акцентує увагу на національних моделях інтеграції та їхній специфіці. Важливо було проаналізувати індикатори, які використовуються для оцінки ефективності політики інтеграції в різних країнах, та порівняти їх із тими, які містяться в регіональних планах інтеграції біженців. Для цього використовувалися дослідження, зроблені на замовлення ЄС: "Measurement and indicators of integration"⁴ для співставлення індикаторів інтеграції та розгляду різноманітних підходів до оцінки ефективності інтеграції, "Indicators of immigrants integration. A Pilot Study"⁵, видане статистичною службою ЄС, в якому наводиться широкий перелік індикаторів інтеграції біженців.

Крім того, використовувалися документи, розроблені міжнародними організаціями: "From immigration to integration: local solutions to a global challenge"⁶ – аналіз інтеграції на місцевому рівні, розроблений Організацією економічного розвитку та співробітництва; "Порівняльний аналіз інтеграційних практик"⁷, виданий Міжнародною організацією з міграції, що містить перелік акторів, яких треба залучити до програми інтеграції, та дає розгорнутий перелік використовуваних інструментів. Проведено аналіз іноземного досвіду міграції, зокрема канадського, французького, португальського, голландського.

Вивчення процесу інтеграції мігрантів ускладнюється тим, що проблема не досліджувалася у загальноукраїнському масштабі. Вітчизняні автори приділяють мало уваги правам біженців взагалі і їхній інтеграції зокрема, тому в роботі використовувалися праці іноземних дослідників. Важливими є дослідження Петера Шольтена у сфері багаторівневого управління політикою інтеграції (Multilevel Governance of Migrant Integration), зокрема кейс-стаді "Agenda dynamics and the multi-level governance of intractable policy controversies: the case of migrant integration policies in the Netherlands", де на прикладі Нідерландів розкривається поняття багаторівневого управління та аналізується співвідношення і взаємодія політик різного рівня; робота Тиціано Капоніо "The Local Dimension of Migration Policymaking" про роль місцевої влади у формуванні політики інтеграції, та дослідження учасників інтеграційного процесу, представлене в "Integration: The Role of Communities, Institutions, and the State" Пінуся Пеннікса.

3. <http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/011/001263.pdf>

4. http://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/Measurement_indicators_integration_en.pdf

5. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-11-009/EN/KS-RA-11-009-EN.PDF

6. http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/ier/publications/2006/green_2006_from_immigration_to_integration.pdf

7. http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/facilitating/mi_compendium_ver_feb2010.pdf

Право отримати дозвіл на проживання і захист своїх прав та свобод є одним із найстаріших правових інститутів. Отримання статусу біженця є одним з видів права на прихисток. Проте сам термін "біженці" у міжнародному праві з'явився порівняно недавно - після Першої світової війни. Однак постійне зростання локальних і глобальних збройних конфліктів призвело до необхідності не тільки детальної регламентації їхнього правового статусу, але і до створення міжнародних інституцій, які б займалися захистом їхніх прав.

Міжнародні інструменти захисту біженців

У структурі ООН на основі резолюції Генеральної Асамблеї 428 (V) від 14 грудня 1950 було створено Управління Верховного комісара у справах біженців (УВКБ), а у 1951 році було укладено багатосторонню Конвенцію про статус біженців. Згідно Конвенції, під терміном "біженець" мається на увазі особа, яка розглядалася як біженець в силу ряду угод, укладених у період між двома світовими війнами, а також в результаті подій, що відбулися до 1 січня 1951 року. У 1967 році було прийнято Протокол, що стосується статусу біженців. Згідно з протоколом, Конвенція 1951 року поширювалася і на осіб, які стали біженцями після 1951 року. Для упорядкування діяльності УВКБ 1954 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Статут УВКБ, на основі якого Управління повинне здійснювати свою діяльність.

Крім УВКБ, яке є, беззаперечно, центральною ланкою, до міжнародної системи захисту біженців входять інші установи системи ООН, міжнародні та регіональні організації, неурядові організації та державні органи, які займаються питаннями захисту біженців.

У результаті міждержавного співробітництва в рамках світового співтовариства було прийнято цілий ряд міжнародно-правових документів, що стосуються захисту прав біженців. Умовно їх можна класифікувати наступним чином:

- а)** універсальні міжнародні угоди, що регулюють правове становище біженців та захист їхніх прав: Конвенція про статус біженців 1951 року, Протокол про статус біженців 1967 року, Статут УВКБ ООН 1950 року, Конституція Міжнародної організації з міграції 1989 року;
- б)** регіональні міжнародні договори і конвенції: Конвенція Організації Африканської єдності, яка регулює конкретні аспекти проблем біженців в Африці, 1969 року, латиноамериканська Картахенська декларація 1984 року;

-
- в)** міжнародні договори, що регулюють особливі аспекти питань захисту прав біженців: Гаазька угода про моряків-біженців 1957 року, Європейська угода про скасування віз для біженців 1959 року, Дублінська конвенція 1990 року, що визначає державу, відповідальну за розгляд заяв про надання притулку.
 - г)** окремі міжнародні договори, дії яких було поширено на біженців: Конвенція про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства в галузі соціального забезпечення 1962;
 - г)** міжнародні угоди, що містять спеціальні норми захисту прав біженців: Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року, Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства 1968, Шенгенська угода 1985;
 - д)** міжнародні договори загального характеру, що стосуються біженців: Загальна декларація прав людини 1948 року, Пакт про громадянські і політичні права та Пакт про економічні, соціальні і культурні права;
 - е)** угоди та декларації про притулок: Декларація ООН про територіальний притулок 1967 року, Каракаська конвенція про територіальний притулок 1954 року;
 - е)** міжнародні договори, що регулюють правове становище апатридів: Конвенція про статус апатридів 1954 року, Конвенція про скорочення безгромадянства 1961 року;
 - ж)** двосторонні угоди, що регулюють правовий статус біженців: угоди про реадмісію між ЄС та країнами-сусідами.

Правове регулювання інтеграції на рівні ЄС

Хоча реалізація політики інтеграції відбувається здебільшого на місцевому та національному рівнях, проблема міграції вже давно стала загальноєвропейською і регулярно обговорюється на найвищому рівні. Навіть зважаючи на те, що ЄС має у своєму розпорядженні досить обмежений інструментарій, історія вироблення спільної політики інтеграції вже налічує понад 15 років.

Європейська комісія вперше заговорила про політику інтеграції у 1999 році, коли закликала до створення більш виваженої спільної політики, яка б гарантувала громадянам третіх країн такий самий рівень захисту їхніх прав, як і громадянам країн-членів. Протягом наступних років декілька важливих юридичних новел змінили правове поле ЄС. Їх можна розглянути в контексті поділу джерел за критерієм юридичної сили: "м'яке право" (soft law) та "жорстке право" (hard law).

М'яке право:

Європейська рада юстиції та внутрішніх справ у 2004 році визначила інтеграцію одним із пріоритетів політики ЄС, що було відображено в Загальних принципах політики інтеграції мігрантів. Цей документ став рамковим документом з інтеграції в ЄС. Він містить принципи, якими повинні керуватися країни-члени для удосконалення своїх внутрішніх програм з інтеграції.

Ці принципи становлять так зване "м'яке право" ЄС у сфері політики інтеграції і дають орієнтири, як потрібно використовувати свою владу і повноваження для побудови ефективної політики інтеграції.

Серед загальних принципів політики інтеграції мігрантів містяться такі положення:

1. Інтеграція повинна бути динамічним, двостороннім процесом взаємного пристосування всіх іммігрантів і жителів країн-членів;
2. Інтеграція повинна будуватися на основі поваги до основних цінностей Європейського союзу;
3. Трудова зайнятість є ключовою частиною процесу інтеграції і займає важливе місце у внеску мігранта в розвиток приймаючого суспільства;
4. Необхідною умовою інтеграції є базові знання мови, історії та державного устрою;
5. Освіта має ключове значення для активної участі мігрантів в житті суспільства;
6. Рівний доступ до товарів та послуг є важливим елементом для кращої інтеграції;
7. Одним з основних механізмів інтеграції є взаємодія мігрантів та громадян країни призначення, тому держава повинна стимулювати міжкультурний діалог;
8. Держава повинна гарантувати захист права на практикування інших культур та релігій;
9. Участь мігрантів у розробці державної політики та культурних заходів, особливо на місцевому рівні, сприяє інтеграції;
10. При розробці політики інтеграції відповідні заходи потрібно включити в якомога ширшу сферу відповідальності міністерств та органів влади різних рівнів;
11. Необхідно ставити чіткі цілі, показники та механізми оцінки процесу інтеграції.

Жорстке право:

Законодавство на рівні ЄС, яке має значний вплив на політику інтеграції, здебільшого спрямоване на боротьбу з дискримінацією. Наріжним каменем інтеграційної політики ЄС є Директиви "Про статус довгострокових жителів (2003/109/ЄС) і "Про право на возз'єднання сім'ї" (2003/86/ЄС). Вони містять набір мінімальних стандартів, якими потрібно керуватися як для захисту прав мігрантів, так і для покладення на них певних обов'язків. Стаття 5 Директиви 2003/109 дозволяє вимагати від осіб дотримуватися умов інтеграції згідно з національним законодавством. Тільки так для біженця стає доступним повний набір прав та свобод.

Директива 2000/43/ЄС гарантує рівність прав та обов'язків незалежно від расового чи етнічного походження. Кожному повинні забезпечуватися рівні можливості у сферах зайнятості, освіти, соціального забезпечення, житла і доступу до товарів та послуг. Директива дозволяє позитивну дискримінацію в цілях боротьби з нерівністю. У сфері зайнятості окремо встановлені загальні рамки рівності Директивою 2000/78/ЄС.

Проте у своїх звітах Європейська Комісія постійно зазначає, що все ще існують проблеми з імплементацією положень, закріплених у директивах, на національному рівні, і це створює перешкоди для успішної політики інтеграції, адже реальні важелі формування політики інтеграції залишаються в руках держав-членів, і вони не бажають їх передавати, оскільки ступінь довіри між державами-членами у сфері міграції залишається невисоким. Існування недовіри підтверджується і тим, що прийняття Лісабонського договору фактично не змінило компетенцію Європейського союзу у сфері імміграції та надання притулку.⁸ Стаття 79 зобов'язує країни-члени виробити спільну імміграційну політику, "спрямовану на забезпечення на всіх етапах ефективного управління міграційними потоками, справедливого поводження з особами, що проживають на законних підставах у державах-членах, а також запобігання і посилення заходів по боротьбі з нелегальною імміграцією і торгівлею людьми", проте її втілення в життя загрузло в дебатах.

Юридичні інструменти захисту прав біженців в Україні

Поряд з міжнародно-правовими актами у захисті прав біженців важливу роль грає й національне законодавство держав. В Україні питання біженців постало від самого початку проголошення незалежності. З відкриттям кордонів через особливості географічного розташування та велику кількість конфліктів на пострадянському просторі тисячі осіб вибрали Україну країною притулку. У зв'язку з потребою правового регулювання цієї ситуації Верховна Рада України 24 грудня 1993 прийняла Закон України "Про біженців", який став першим подібним законом в новітній історії. Після його прийняття Україна прийняла

8. Implications of the EU Lisbon Treaty on EU Immigration
bronner-implications-of-the-eu-lisbon-treaty.pdf

[https://migrationfiles.ucdavis.edu/uploads/rs/files/2010/hail-](https://migrationfiles.ucdavis.edu/uploads/rs/files/2010/hail-bronner-implications-of-the-eu-lisbon-treaty.pdf)

Закон "Про біженців", який став першим подібним законом в новітній історії. Після цього Україна прийняла декілька "хвиль" біженців, які стали жертвами етнічних і релігійних конфліктів у Нагірному Карабасі, Придністров'ї, Таджикистані, Чечні, Абхазії. Стало очевидним, що Закон не відповідає рівню проблем, які він повинен був розв'язати. Новий Закон України "Про біженців" було прийнято Верховною Радою 21 червня 2001 року. Він значно розширив та уточнив права та обов'язки біженців, прирівнявши їх, за винятками, які встановлені Конституцією та законами України, до громадян України. Проте цей закон так і залишився малофункціональним. Він не надавав інших, окрім статусу біженця, форм захисту шукачів притулку. Це штовхало прохачів притулку на нелегальне перебування та незаконну міграцію і не сприяло вирішенню проблем.

Прийнявши 10 січня 2002 року Закон України "Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців", Україна зобов'язалася виконувати вимоги, зазначені у міжнародно-правових актах, проте чекати прийняття нового закону, який би відповідав світовим нормам, довелося 10 років. Тільки 4 серпня 2011 року набрав чинності Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту".

Цей закон містить важливі нововведення, що регулюють порядок надання захисту і притулку іноземним громадянам та особам без громадянства. Він наближує стандарти захисту до європейських, значно розширює коло осіб, яким надається захист в Україні, врегульовує проблеми додаткового та тимчасового захисту осіб, які не підпадають під дію Конвенції 1951 року, але також потребують захисту. Подібна норма вже багато років успішно використовується при розгляді питань про надання притулку в країнах ЄС.

Проте хоча норма і відповідала європейському духу закону, проте не відповідала букві. Відразу після прийняття закон критикували через те, що визначення поняття "додаткового захисту" є значно вужчим, ніж це передбачено стандартами ЄС. Закон не відповідав статті 15 (с) Кваліфікаційної директиви ЄС⁹, яка гарантує надання додаткового захисту особам, котрі піддаються "серйозній особистій загрозі, загрозі їхньому життю або недоторканості особи з причин недиференційованого насильства в умовах міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту". Внести зміни до закону Україна погодилась тільки в рамках виконання плану лібералізації візового режиму з Європейським Союзом. Законом № 1251-VII було внесено зміни до статті 1 Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" та приведено норми закону у відповідність до директив Європарламенту і Ради ЄС 2011/95 від 13.12.2011 та 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 р.

Стаття 14 Загальної декларації прав людини гарантує кожному право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком. Саме для того, щоб наповнити змістом цю статтю Декларації, в Україні у 2012 році було прийнято закон "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту". Проте якщо визначення поняття "біженець" повністю відповідає тому, що міститься в Конвенції про статус біженця, тлумачення додаткового та тимчасового захисту є звуженим. Саме через

9. див. Директиву Ради ЄС 2004/83/ЄС від 29 квітня 2004 року

необхідність розширити коло суб'єктів, які мають право на додатковий захист, запропоновано внести зміни в закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту". Відтепер захист надається також особі, яка не є біженцем у розумінні Женевської конвенції, проте потребує захисту відповідно до внутрішнього законодавства. Зі вступом закону в силу його положення приведені у відповідність до світової практики, і утікач із будь-якої країни має право отримати захист навіть за наявності непрямої загрози, яка апіорі існує в умовах збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини.

Таким чином, із прийняттям цих змін механізми захисту прав людини значно удосконалюються. Україна отримала набагато ширше визначення осіб, які потребують захисту, ніж більшість країн світу (див., наприклад, Subsection 95(2) of the Immigration and Refugee Protection Act (Canada); Sections 130 & 131 of the New Zealand Immigration Act 2009), що може стати хорошим фундаментом для започаткування нової політики захисту прав мігрантів та біженців.

Встановлюючи права, обов'язки біженців та порядок їх реалізації, закон сам по собі не є інструментом, який безпосередньо визначає зміст політики держави в сфері інтеграції біженців у суспільство. Саме тому 22 серпня 2012 року було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України № 605-р **"Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року"**, яким центральні органи виконавчої влади зобов'язали передбачати під час складання проекту Державного бюджету України на відповідний рік видатки, необхідні для виконання плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство. А міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям подавати кожного півріччя до 10 числа наступного місяця Державній міграційній службі звіт про стан виконання плану заходів, затвердженого цим розпорядженням, для його узагальнення та подання до 25 числа зазначеного місяця Кабінетові Міністрів України.

На виконання наказу кожна обласна державна адміністрація та Рада міністрів АРК прийняли розпорядження **"Про затвердження регіонального плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року"**. Ці плани передбачають забезпечення прав біженців, розбудову пунктів тимчасового утримання, заходи з формування толерантного ставлення до біженців в українському суспільстві, забезпечення навчання української мови, історії, культури та законодавства України, збереження культурної самобутності іноземців.

Саме політика інтеграції біженців на місцях потребує спеціального аналізу для пошуку відповідей на питання, чи відповідає вона сучасним практикам, які українські особливості її змісту та наскільки вона є ефективною.

Проблеми впровадження політики інтеграції біженців в Україні

Специфіка України полягає в тому, що країною призначення для біженців вона стала порівняно недавно. Сьогодні, за даними УВКБ ООН, близько 1500 осіб, громадян інших країн чи осіб без громадянства щороку просять притулку в Україні¹⁰. Через різке збільшення прохачів притулку виникла певна неготовність політикуму і громадськості до визнання самого факту, що біженці є загальноприйнятим соціальним явищем сучасності, яке потребує спеціального правового регулювання та пошуку особливих шляхів вирішення їхніх проблем. З точки зору міжнародного права Україна є такою ж країною-надавачем притулку, як і всі розвинені держави Європи, які вже давно винесли в публічну площину дискусію щодо інтеграції біженців. До отримання незалежності абсолютну більшість іноземців, які прибували в Україну для постійного проживання, складали вихідці з інших радянських республік, тобто особи, які пройшли соціалізацію в тих же інститутах, що і українці. Сьогодні ж ми маємо протилежну ситуацію, коли абсолютну більшість складають або особи, які народилися в пострадянський період, або ж вихідці з третіх країн.

Іншою особливістю є те, що в Україні фактично відсутнє так зване "друге покоління" мігрантів. Як показують дослідження, перше покоління мігрантів, як правило, націлене на адаптацію до умов приймаючої країни, а конфліктний потенціал пов'язаний саме з молодими людьми, які народжені і виросли в країні імміграції їхніх батьків.

Неготовність суспільства визнати, що Україна стала країною призначення для біженців, проявляється у вкрай несприятливій атмосфері, в якій відбувається публічне обговорення їхньої інтеграції. На відміну від більшості західноєвропейських країн, де ця проблема отримує загалом збалансоване висвітлення у ЗМІ, у вітчизняному інформаційному полі байдужість межує з агресивною і деструктивною тональністю. Більшість громадян, як показують дослідження, переконані, що надавати притулок біженцям небажано, оскільки це впливає на криміногенну ситуацію, чинить тиск на рівень заробітної плати, веде до витіснення місцевих працівників тощо.¹¹ Для них адекватною міграційною політикою видається або різке скорочення, або припинення припливу іноземців. Зламати ці стереотипи можливо тільки за умови реалізації ефективної політики інтеграції. В країнах ЄС діють комплексні програми інтеграції на локальному, національному, регіональному та загальноєвропейському рівнях. Ці програми містять широкий комплекс заходів, та охоплюють всі основні сфери життя суспільства - від економіки до освіти і культури, обов'язково передбачають курси громадянської інтеграції, що включають у себе вивчення мови, ознайомлення з історією та культурою приймаючого суспільства, формування соціальної компетенції - уміння орієнтуватися у великому місті (користуватися громадським транспортом, банківською картою тощо). В Україні всеохоплюючий підхід до інтеграції відсутній. З одного боку, законодавство в цілому відповідає аналогічним нормам, прийнятим в країнах ЄС, з іншого - існує великий розрив у стратегіях, який нівелює позитивні якості прийнятих законів.

10. Див. УВКБ ООН Україна як країна притулку: спостереження щодо становища шукачів статусу біженця і біженців в Україні http://unhcr.org.ua/attachments/article/338/2013%20Ukraine_country_paper_UKR.pdf

11. Див. Дослідження з питань інтеграції, злочинів на ґрунті ненависті та дискримінації різних категорій мігрантів, - Міжнародна організація з міграції (МОМ) 2014. http://www.iom.org.ua/sites/default/files/study_0.pdf

Під час проведення глибинних інтерв'ю працівники неурядових організацій назвали ряд проблем, які перешкоджають інтеграції біженців в Україні і без подолання яких будь-які програми інтеграції не зможуть впроваджуватися з максимально можливою ефективністю.

1. Відсутність єдиної ідеології інтеграції;
2. Відсутність політичної волі до вирішення проблеми інтеграції та удосконалення законодавчої бази для її вирішення;
3. Відсутність координації між державними органами та неурядовими організаціями, що займаються вирішенням проблеми інтеграції біженців в національному масштабі;
4. Недостатність ресурсів, що спрямовуються державою на інтеграцію;
5. Відсутність уваги ЗМІ до проблем біженців;
6. Небажання приймаючого суспільства інтегрувати біженців;
7. Неготовність обох сторін (біженців та приймаючого суспільства) до інтеграції;
8. Моноетнічність неурядових організацій, які займаються проблемами біженців;
9. Неготовність влади розглядати інтеграцію як першочергове завдання;
10. Страх місцевого населення перед етнодемографічними змінами;
11. Відсутність інформаційної політики, що сприяє інтеграції біженців;
12. Незначні можливості неурядових організацій поширювати інформацію;
13. Об'єктивна обмеженість інтеграційних ресурсів;
14. Відсутність механізмів моніторингу та контролю виконання прийнятих рішень у сфері інтеграції біженців.

Зміст політики інтеграції біженців в Україні

Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року"¹² від 22 серпня 2012 р. та відповідні регіональні плани, затверджені на виконання положень розпорядження обласними державними адміністраціями, містять перелік суб'єктів, які відповідальні за реалізацію державної політики з інтеграції біженців, та програмні завдання, які повинні бути виконані.

Відповідно до розпорядження, в Україні реалізацією державної політики у сфері інтеграції біженців займаються Державна міграційна служба, Міністерство освіти і науки, Міністерство зовнішніх справ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство внутрішніх справ, Пенсійний фонд, Міністерство культури, Міністерство соціальної політики, Міністерство юстиції, Рада міністрів АРК, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації.

Також за згодою залучаються Національний Координатор Міжнародної організації з праці в Україні, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Представництво Міжнародної організації з міграції, Данська рада у справах біженців.

Завдання, які повинні виконуватися в рамках реалізації програми з інтеграції біженців, закріплені в Розпорядження №605-р та деталізовані в регіональних планах.

Умовно їх можна згрупувати за такими напрямками:

1. Законотворча робота:

- провести аналіз та узгодити законодавство,
- внести пропозиції від обласних державних адміністрацій щодо законодавчих змін;

2. Надання правової допомоги:

- забезпечити надання первинною безоплатної правової допомоги;

3. Освітня сфера:

- організувати функціонування адаптаційних курсів,
- визначити процедуру визнання іноземних дипломів, підтвердження професійних знань і кваліфікацій,
- організувати навчання у загальноосвітніх навчальних закладах за індивідуальними освітніми планами,
- розробити уніфіковані програми вивчення мови, культури, законодавства,
- організувати курси підготовки з вивчення державного устрою, Конституції України, історії, культури, системи соціального забезпечення і охорони здоров'я та визначити навчальні заклади, на базі яких запроваджуються такі курси,

12. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/605-2012-%D1%80>

- розробити навчальні програми та курси для дітей, для їхньої інтеграції в навчальний процес та адаптації до шкільного середовища,
- регулярно проводити аналіз рівня освітньої підготовки дітей-біженців,
- вживати заходів щодо підвищення рівня правової культури біженців,
- створювати умов для саморозвитку дітей-біженців;

4. Сфера охорони здоров'я:

- вивчити питання доступності медичної допомоги,
- забезпечити доступ до медичної допомоги,
- підготувати медичний персонал для роботи з дітьми, розлученими з сім'єю, які подали заяву про визнання біженцем або особами, які потребують захисту,
- реалізувати проект надання медичної та психосоціальної допомоги,
- проводити консультації для одиноких матерів та вагітних жінок,
- здійснювати заходи з оздоровлення дітей-біженців;

5. Надання соціальних та публічних послуг:

- утворити центри соціальної інтеграції,
- надавати психологічну та психосоціальну допомогу,
- забезпечити надання соціальних послуг біженцям, які знаходяться у складних соціальних обставинах,
- залучити спеціалістів, що володіють іноземними мовами, для надання психологічної та соціально-побутової допомоги дітям, що потрапили до притулку,
- забезпечити права на соціальний захист біженців у разі безробіття,
- вживати заходи для оформлення документів на новонароджену дитину;

6. Забезпечення права на житло:

- створити пункти тимчасового утримання,
- добровільно розселяти біженців у сільській місцевості ,
- створити спеціальні пункти тимчасового утримання для дітей-біженців,
- вивчити можливості надання житла та розробити програми надання доступного житла,
- передбачити кошти під час формування бюджету для вирішення питання забезпечення житлом біженців,
- проводити консультацій по розробці програм з розселення біженців,
- забезпечити участь біженців у профорієнтованих заходах, організованих державною службою зайнятості,
- опрацювати питання щодо можливості легального працевлаштування іноземних студентів на період навчання,
- опрацювати можливості надання соціального житла;

7. Працевлаштування:

- сприяти працевлаштуванню біженців,
- працевлаштовувати біженців у сільській місцевості,
- проводити роботи з роз'яснення питань щодо регіонального ринку праці,

8. Підвищення кваліфікації державних службовців:

- створити обласні робочі групи з питань інтеграції,
- обмінюватись інформацією з іноземними державами та міжнародними організаціями,
- забезпечити участь представників центральних органів виконавчої влади в міжнародних семінарах, засіданнях за круглим столом, конференціях, тренінгах,
- проводити круглі столи з питань інтеграції для працівників правоохоронних органів,
- розробити методичні рекомендації щодо роботи із особами, які подали заяви про надання статусу біженця,
- проводити навчання державних службовців та працівників правоохоронних органів,
- розробити рекомендації щодо надання працівниками державної служби зайнятості допомоги біженцям в межах своїх повноважень,
- сформувати кадровий резерв ДМСУ з числа студентів вищих навчальних закладів,
- забезпечити умови для проходження практики студентами на базі ГУ ДМСУ;

9. Просвітницька діяльність:

- висвітлювати хід реалізації політики з інтеграції біженців,
- створити цикл тематичних передач та публікацій в ЗМІ з метою формування толерантного ставлення до біженців,
- проводити заходи із залученням громадських організацій для формування толерантного ставлення до біженців,
- проводити конкурси серед бібліотек з популяризації толерантності, організацій етнографічних куточків,
- утворити клуби за інтересами, аматорські об'єднання для сприяння збереженню національно-культурної ідентичності;

10. Возз'єднання сімей:

- проводити роботу з повернення дітей-біженців, що розлучені з сім'єю, в їхні сім'ї з урахуванням міжнародного досвіду;

11. Фандрейзинг:

- залучати додаткові кошти від міжнародних організацій,
- визначити додаткові шляхи забезпечення потреб ГУДМСУ;

Крім того, в планах інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, містяться програмні положення, наявність яких викликає подив та які не піддаються класифікації. До них належать, зокрема, забезпечення надання соціальних послуг та психологічної допомоги українським мігрантам, які повернулися в Україну, інформування населення щодо ризиків трудової міграції та щодо порядку вирішення питань, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном. Це свідчить про низьку якість підготовки програм інтеграції та нерозуміння необхідності використання різних підходів до різних соціальних груп. В одному з документів міститься пункт "здійснювати заходи, спрямовані на захист вітчизняного ринку праці". Важко сказати, як подібна антиімміграційна норма корелює з інтеграцією біженців.

АНАЛІЗ СВІТОВИХ ПРАКТИК ТА МОДЕЛЕЙ ІНТЕГРАЦІЇ

Поняття інтеграції

Слід розрізняти два окремих явища, що лежать в основі поняття "інтеграція": процес та політика. Інтеграція як процес - це те, що відбувається спонтанно на рівні суспільства, інтеграція як політика - це сукупність адміністративних механізмів, що розробляються та реалізуються державою.

Інтеграція новоприбулої особи є явищем, яке важко піддається управлінню. Вона є результатом сукупності виборів і рішень, прийнятих індивідом, який не ставить перед собою мету "інтегруватися". Водночас політика інтеграції, що здійснюється певним державними інститутами, далеко не завжди призводить до бажаних результатів. Це добре видно на прикладі США та ЄС. За цілою низкою показників ситуація з інтеграцією у Сполучених Штатах, де цей процес відданий на відкуп ринку і НУО, виглядає більш сприятливою, ніж у ряді країн Західної Європи, де держава по відношенню до біженців виступає в ролі опікуна¹³.

Інтеграція - це включення мігрантів та етнічних меншин в економічне, суспільне і політичне життя країни перебування. Конкретні вимоги для прийняття мігранта суспільством значно варіюють від країни до країни. Відповідальність за інтеграцію одночасно лежить на державних інститутах, організаціях, спільнотах та самих мігрантах. Інтеграція є закономірним процесом. Якщо мова йде про біженців, то інтеграція дає їм можливість брати активну участь у суспільному житті. Інтеграція сама по собі не є вибором, це — необхідність, вибором може бути лише її модель, закріплена в нормативних документах.

Виходячи з визначення, можна виділити три аспекти інтеграції: соціально-економічний, культурний та політичний.

13. Hansen R. Citizenship and Integration in Europe // C. Joppke & E. Morawska (eds.), Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States. Houndmills: Palgrave, 2003

Економічний та соціальний виміри інтеграції насамперед передбачають отримання доступу до житла, освіти, зайнятості та послуг, це ті елементи, які дозволяють мігрантам брати повноцінну участь в житті суспільства. На основі аналізу цих вимірів інтеграції західноєвропейські країни найчастіше здійснюють оцінку ефективності політик інтеграції.

Культурна інтеграція, як правило, передбачає знання мови і звичаїв приймаючої країни. За винятком мови, глибину такої інтеграції визначити важко, тому цей маркер для оцінки інтеграції використовується досить рідко.

Під політичною інтеграцією розуміють отримання виборчих прав. У більшості країн вона вважається заключним етапом інтеграції, оскільки потребує отримання громадянства. Проте в деяких країнах для отримання виборчого права достатньо наявності довгострокового виду на проживання, як, наприклад, у Нідерландах, де особа отримує право голосу на місцевих виборах.

В інтеграційних процесах беруть участь дві сторони: мігранти - через бажання та зусилля до адаптації та приймаюче суспільство, через його взаємодію з мігрантами за допомогою різноманітних інститутів. При цьому суспільство має набагато більший вплив на результат процесу.

Процес інтеграції відбувається на декількох рівнях. Перш за все, це індивідуальний рівень, на якому мігрант отримує доступ до житла, працевлаштування, освіти, соціальних та культурних благ. Індивідуальна інтеграція проявляється в активній соціально-економічній поведінці. На колективному рівні відбувається інтеграція різноманітних неформальних об'єднань та соціальних груп мігрантів. При цьому важливо розуміти, що ступінь стійкості подібних об'єднань завжди нижчий, ніж аналогічних об'єднань інших груп населення. Це може бути спричинено відсутністю ясної і послідовної державної політики; надмірною залежністю організацій від зовнішньої підтримки; відсутністю довгострокової політики міжнародних донорів, що працюють зі створеними за їхньої підтримки організаціями; недостатньою розвиненістю мережі місцевих партнерів; природною еволюцією потреб біженців, пов'язаною в тому числі зі зміною етапів інтеграції.

Крім того, існує рівень інституцій. З боку приймаючого суспільства це державні установи, від яких найбільше залежить успіх інтеграції. Вони регулюють надання публічних послуг, систему освіти, ринок праці тощо. З боку мігрантів це можуть бути різноманітні релігійні чи культурні установи. Це специфічні інститути, які можуть стати як визнаною частиною суспільства, такою ж, як і аналогічні організації корінного населення, так і залишитися невизнаними і виключеними з процесів інтеграції.

Механізми, що використовуються на різних рівнях, різні, але кінцеві результати інтеграції взаємопов'язані. Інституційні механізми створюють можливості і простір для діяльності організацій, а потім разом з організаціями створюють структуру можливостей для інтеграції

індивідів. Оскільки ефективність інтеграційного процесу залежить від взаємодії двох сторін, які знаходяться на різних рівнях, то результат не є однорідним. Дослідження показують, що різні групи мігрантів в однаковому інституційному та політичному контексті дотримуються різних моделей інтеграції. З іншого боку, процес інтеграції іммігрантів того ж походження в різних національних контекстах також дає різні результати.

Дискусії про ефективність різних моделей інтеграції сьогодні точаться як серед експертів та політичних еліт, так і серед громадян. Є декілька класифікацій моделей інтеграції. У сучасній соціологічній літературі традиційно виділяють два типи інтеграційних моделей: асиміляційну модель, яка передбачає національно-державну (етнонаціональну) ідентичність, та мультикультурну модель, яка передбачає громадянсько-державну ідентичність.

Асиміляційну модель інтеграції намагалися реалізувати від початку XX ст., наприклад, у таких традиційно мігрантських країнах, як США і Австралія. Дана модель сформувалася в рамках концепції національної держави, що прагне до гомогенної культури і єдиної національно-державної ідентичності. Вона передбачає максимально можливу відмову мігрантів від рідної культури і повну ідентифікацію з новою етнокультурною спільнотою. Пріоритетом країни є формування єдиної, етнічно індиферентної нації. Це теоретично мало б нівелювати соціально-культурне різноманіття і полегшувати процес управління соціумом.

Певну специфіку має французька модель асиміляції. Тут інтеграція спрямована на асиміляцію, яка ґрунтується на індивідуальному входженні в "члени" французької нації, незалежно від колективу, до якого належить мігрант. Французька модель інтеграції дає кожному рівний доступ до користування правами і покладення рівних обов'язків зі збереженням своєї індивідуальності у випадку, якщо поважаються закони Республіки та правила суспільного життя. Особа має право на підтримання своїх етнокультурних зв'язків за умови, що вони встановлюються чи зберігаються відповідно до правил суспільного життя та законів Франції.

Однак на практиці асиміляційна модель продемонструвала свою непридатність. По-перше, асиміляція є не поглинанням культури приймаючою етнічною більшістю, а є взаємним процесом, в результаті якого мігранти також здійснюють вплив на повсякденне життя членів суспільства-реципієнта. По-друге, не всі культурні меншини готові змінюватися тією мірою, як вимагає державна політика. Деякі етнічні групи демонструють небажання інтегруватися в культуру країни-реципієнта, створюючи "паралельні суспільства" своєї рідної культури та мови. По-третє, навіть прийом нової культури не є достатньою підставою для входження в нове суспільство. По-четверте, декларовані приймаючим соціумом рівні права і свободи переважно не збігалися із соціальною практикою, що, у свою чергу, відштовхує від інтеграції.

Як відповідь на асиміляційну модель у західних країнах розгорнулася боротьба за право бути іншим і не зазнавати при цьому дискримінації. Своєрідним компромісом між вимогою

прийняти єдину ідентичність та систему цінностей і вимогою мати право бути іншим стала політика "визнання різноманіття", що отримала своє теоретичне обґрунтування в парадигмі мультикультуралізму, базовим положенням якої є реальність, неминучість і необхідність міжкультурного діалогу і співіснування. Теоретики мультикультуралізму уявляють суспільство як сукупність горизонтально структурованих пересічних груп, утворених за різними ознаками (наприклад, раса, етнічна належність, гендер, клас та ін.). Правила взаємодії як між цими групами, так і всередині них регламентуються державою, головне завдання якої - зняття інституціональних бар'єрів, що перешкоджають рівній участі всіх громадян у житті суспільства. Мультикультуралізм спонукає до трансформації цих ідентичностей та відкидає процес асиміляції. Вважається, що держава повинна бути нейтральною і таким чином забезпечити рівноправність усіх груп та їх рівну участь у житті нації.

При цьому потрібно розрізняти політичний мультикультуралізм та власне культурний. Перший передбачає визнання права на збереження ідентичності, другий — просте існування культурного різноманіття у суспільстві. Саме з другою моделлю ми стикаємося, розглядаючи європейський мультикультуралізм, де він часто виражений терміном культурний плюралізм. Перша модель є традиційною для Північної Америки. Зразковим є приклад Канади. Канада була першою країною, яка зробила мультикультуралізм офіційною політикою держави. Це закріплено в законі "Про мультикультуралізм"¹⁴ від 21 липня 1988 року, який гарантує розбудову суспільства на основі співіснування багатьох культур та заперечує необхідність інтеграції та створення спільної ідентичності.

Проте ідеї мультикультуралізму все більше критикуються дослідниками етнічних проблем і політиками за посилення мозаїчності суспільства і фрагментації культур. Для мігрантів політика мультикультуралізму, що реалізується державою-реципієнтом, стає способом уникнути інтеграції, бо вона розцінюється як втрата власної ідентичності, а це, у свою чергу, сприяє маргіналізації етнічних громад та веде до зростання напруги в міжетнічних відносинах.

Власне, через неефективність політики мультикультуралізму від неї сьогодні відмовляються там, де раніше вона була офіційною державною політикою у сфері міграції. На рівні ЄС мультикультуралізм обмежується винятково питанням дотримання прав та свобод особи, закріплених у Декларації прав людини. Рамки європейської моделі мультикультуралізму поставлені в преамбулі Хартії основних прав Європейського Союзу, яка закріплює, що Європейський Союз ґрунтується на неподільних і загальних цінностях — гідності людини, свободі, рівності і солідарності; він спирається на принципи демократії, правової держави та сприяє збереженню та розвитку загальних цінностей при повазі до розмаїття культур і традицій народів Європи, а також національної самобутності держав-членів на національному, регіональному та місцевому рівнях. Такі обмеження спричинені тим, що в Європі мультикультуралізм нашої хвилини набув значний опір, пов'язаний з відносною політико-культурною та етнічною гомогенністю національних спільнот. Багато країн прагнуть не тільки не виходити за поставлені рамки, а навпаки, їх звужити, відкидаючи мультикультуралізм взагалі.

14. Canadian Multiculturalism Act

Модель багаторівневого управління

Законодавче закріплення єдиної міграційної та антидискримінаційної політики в Амстердамському договорі 1997 року та її реальне впровадження у 2000-х роках стало поворотним моментом у зміні підходів до міграції та політики інтеграції в Європі.

Дослідники почали говорити про фрагментацію політики інтеграції між різними рівнями урядування. Якщо раніше повноваження здебільшого були сконцентровані на національному рівні, то сьогодні частина компетенцій з прийняття рішень віддана органам ЄС, а частина навпаки, опущена на локальний рівень. Це дало поштовх до розвитку так званої моделі багаторівневого управління, яка сьогодні стала об'єктом уваги політиків та науковців, котрі займаються пошуком досконалої моделі політики інтеграції. Фрагментація дала змогу містам розвивати свої власні політики інтеграції та недискримінації, які суттєво відрізняються від панівного політичного дискурсу в багатьох державах. Іноді настільки, що органи влади на різних рівнях не тільки використовують різний інструментарій для інтеграції, а й часто мають різне уявлення про те, яка проблема є найголовнішою. Загалом можна було б виділити три фактори, які можуть впливати на формування політики інтеграції на різних рівнях.

По-перше, різні проблеми можуть відмінно проявлятися на різних рівнях. Це може статися через те, що певні проблеми є специфічними для даного рівня і відсутні на іншому, або ж проблема набула актуальності через увагу преси. По-друге, кожен рівень складається з інститутів, які мають свою специфіку та тільки їм притаманні функції. Крім того, при владі на різних рівнях можуть бути ідеологічно різні партії. По-третє, є різні моделі взаємодії між рівнями, що також може впливати на формування політики інтеграції. Це може бути взаємодія згори-вниз, коли проблеми визнаються такими, що потребують централізованого вирішення, і відповідно, формування політики "вгорі". При взаємодії знизу-вгору вважається, що проблема може бути вирішена на локальному рівні і не потребує централізованого втручання. Також може бути порушена координація між рівнями, і одну проблему одночасно вирішують на декількох рівнях у різний спосіб.

Таким чином, у рамках однієї політики фактично існують декілька взаємопов'язаних політик на різних рівнях. Звичайно, це може створювати труднощі з координуванням, але з іншого боку, цей недолік компенсується набагато вищим рівнем довіри та участі з боку мігрантів. Така еволюція є логічною, адже на наднаціональному рівні вплив на політику інтеграції фактично не виходить за межі міжурядових зустрічей та формування певних загальних принципів. Тоді як на локальному рівні відбувається власне інтеграція: мігранти соціалізуються, шукають роботу, створюють сім'ї.

Концептуальний зміст інтеграції біженців: у пошуках ефективної моделі інтеграції в Україні

У ході вивчення інтеграції європейські аналітики дійшли консенсусу з низки концептуальних питань. Проблематику соціального включення мігрантів не можна розглядати у відриві від проблематики національної інтеграції. Перш ніж ставити питання про "інтеграцію біженців", необхідно задатися питанням про те, наскільки "інтегрованим" є суспільство саме по собі. Інтеграція біженців в неінтегроване суспільство є свого роду самогубством. На жаль, як свідчать дані Світового банку, Україна належить до числа країн з високим рівнем соціальної поляризації, де розрив у рівні доходів між найбагатшими та найбіднішими громадянами є високим.¹⁵ Соціальна поляризація спричинює глибоку взаємну недовіру між представниками різних верств і груп населення, поширення негативних настроїв у суспільстві, що, у свою чергу, породжує високий градус соціальної напруженості взагалі і ворожості зокрема. Оскільки об'єктами ворожості особливо часто стають іноземці, це створює атмосферу, несприятливу для їхньої інтеграції.

Потрібно розуміти, що до індивідів і груп, які потребують інтеграції, необхідний диференційований підхід. Всі вони, будучи для нас просто "мігрантами", відрізняються один від одного по цілому ряду параметрів. До цих параметрів належать:¹⁶

- 1.** Правовий статус: біженці і шукачі прихистку, трудові мігранти, які працюють за контрактом, власники тимчасового або постійного виду на проживання, особи, які отримали громадянство тощо.
- 2.** Соціальні індикатори: освіта, професійна кваліфікація, економічний статус (самозайняті, наймані працівники, роботодавці), рівень володіння мовою, сімейний стан, стать.

Це означає, що програми інтеграції повинні мати адресний характер. Такою є загальноприйнята практика. Не може бути однакової програми інтеграції для мігрантів і біженців.

Зміст програм інтеграції визначається тим, на яку конкретно групу людей вони орієнтовані. У сучасних світових практиках інтеграції виділяють щонайменше п'ять груп залежно від правового статусу:

- дружина/чоловік громадян приймаючої країни;
- дрібні підприємці (самозайняті);
- трудові мігранти;
- члени сімей мігрантів;
- біженці і шукачі прихистку

15. Див. Коефіцієнт Джині <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

16. Joppke C. Beyond National Models: Civic Integration Policies for Immigrants in Western Europe // West European Politics. 2007. Vol. 30, No.1. P. 1–22

Усередині кожної з цих груп, у свою чергу, виділяється безліч категорій залежно від зазначених вище соціальних індикаторів.

Надзвичайно важливим фактором, що перешкоджає процесу інтеграції, є ставлення приймаючого суспільства до новоприбулих. Дослідники виділяють два важливих фактори, які також широко розповсюджені в Україні:

1. наявність дискримінації;
2. наявність проявів ксенофобії та расизму.

Якщо біженець стикається з нерівністю на ринку праці та у доступі до житла (тобто з дискримінацією) або з проявами ворожості, що ґрунтується на етнічних, расових або релігійних ознаках, то це тягне за собою самоізоляцію новоприбулого, відбувається його замикання у вузькому колі "своїх". Ці процеси отримали назву "геттоїзація" (ghettoisation), оскільки в деяких країнах супроводжуються появою "гетто" з високою концентрацією бідності та інших проявів соціального неблагополуччя.

Намагаючись перешкодити подібним процесам, влада західноєвропейських держав веде відповідний моніторинг. Так, у Відні до 2007 р. працював Європейський центр моніторингу расизму та ксенофобії (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia), що займався реєстрацією випадків дискримінації мігрантів; нині ці функції виконує Агентство ЄС з фундаментальних прав (European Union Agency for Fundamental Rights).

Хоча мігранти часто справді відокремлені від корінного населення певною культурною дистанцією, не слід перебільшувати роль культурних факторів у інтеграції та розглядати їх як першоперешкоду.

Успіх (або ж навпаки, провал) інтеграції залежить насамперед від об'єктивних обставин.

Першорядні питання, вирішення або невирішеність яких безпосередньо вплине на процес інтеграції, - це умови праці та проживання. Якщо ці проблеми не вирішені як першочергові й біженець працює по 12 годин на добу без вихідних та живе в умовах, які принижують людську гідність, очікувати від нього інтеграції в суспільство буде важко. Ця обставина, на жаль, не знаходить достатнього розуміння у програмах інтеграції біженців. Зазвичай на перший план виносяться саме питання культури (ідентичність, готовність і здатність адаптуватися до соціального оточення, повага до національних традицій). Автори програм інтеграції продовжують вірити, що без наведення ладу на ринку праці їхні зусилля у культурній сфері здатні принести бажаний результат.

Крім того, при складанні програми інтеграції біженців потрібно завжди пам'ятати про те, що

процес інтеграції є дорогою з двостороннім рухом. Це означає, що він передбачає не тільки пристосування біженців до нового для них соціокультурного оточення, але й певний поступ з боку корінного населення. Звичайно, цей рух не є симетричним і від біженців вимагається значно більше, ніж від автохтонів, проте приймаюча спільнота не може залишатися абсолютно незмінною. Це стосується, зокрема, перегляду уявлень суспільства щодо самого себе, підвищення рівня його толерантності до інших, готовності до позитивного сприйняття культурного різноманіття.

Виділяють чотири основні аспекти інтеграції, два з них мають структурний характер, два — культурний. Відповідно, виділяють чотири основних кластери показників, за якими можна оцінювати, як протікає процес інтеграції.

Соціально-економічні	Політико-правові	Соціокультурні	Соціально-психологічні
Зайнятість, рівень доходу, соціальна захищеність, рівень освіти, житлові умови, наявність або відсутність житлової сегрегації	Щорічний обсяг натуралізації, участь у політичному житті, участь в інститутах громадянського суспільства, кількість мігрантів з подвійним громадянством	Знання мов, вибір чоловіка/дружини, ставлення до базових норм приймаючої країни, частота контактів з приймаючою спільнотою та з країною походження, кількість правопорушень	Ставлення місцевого населення, випадки дискримінації, етнокультурне різноманіття на робочому місці (у державному та приватному секторі), представленість у ЗМІ.

Практичний зміст інтеграції біженців

Реформування політики інтеграції біженців не може бути ефективним без проходження підготовчого етапу. Першочерговими заходами, які передуватимуть створенню нової програми інтеграції, повинні бути:

1. Вплив на суб'єкти законодавчої ініціативи з метою внесення до законодавчих актів положень, що сприяють ефективній інтеграції біженців.
2. Створення постійно діючої громадської структури, яка б координувала роботу НУО, що займаються вирішенням проблеми інтеграції мігрантів.
3. Об'єктивне висвітлення проблематики інтеграції біженців у ЗМІ. Потрібно регулярно створювати прецеденти соціального схвалення об'єктивного і толерантного показу інтеграції біженців. Проводити зустрічі та тренінги для журналістів, що працюють з даною тематикою, з метою обміну досвідом та підвищення професійного рівня.
4. Організація спільної діяльності біженців та місцевого населення, у першу чергу шляхом

участі у спільних соціальних проектах за підтримки грантодавчих організацій.

5. Створення національного банку даних трудових вакансій для біженців.
6. Проведення серії тренінгів для НУО, які займаються проблемами біженців
7. Проведення інформаційної кампанії з підвищення популярності профільних інтернет-ресурсів та інформаційно-аналітичної газети "Міграція"
8. Переорієнтація благодійної діяльності бізнесу на проблему інтеграції.

Крім цього, для появи ефективної політики інтеграції потрібно створити ідеологію інтеграції біженців. Під час проведення інтерв'ю неодноразово звучала думка про відсутність у законодавстві ідеології інтеграції біженців. Хоча влада об'єктивно повинна бути зацікавлена в наявності довгострокової політики інтеграції біженців в Україні. Для цього необхідне розуміння важливості комплексної діяльності з інтеграції біженців і прагнення переймати новітні методики інтеграції. Нова ідеологія побудови політики інтеграції повинна базуватися на чотирьох принципах:

1. Інтеграційні заходи мають починатися безпосередньо по прибутті до України. Саме в перший період після приїзду біженці відчують найбільшу потребу в інтеграції, обумовлену відсутністю доступних їм джерел інформації та недостатнім знанням мови;
2. Інтеграція повинна бути послідовністю безперервно проведених і узгоджених між собою заходів, потрібно виключити або істотно зменшити появу пауз;
3. В ході інтеграційних заходів повинен застосовуватися індивідуальний підхід до кожного біженця, враховуючи його походження та особливості;
4. Ефективна інтеграція є результатом взаємодопомоги біженців. Досвід інтеграції великих національних груп свідчить про те, що ефективність інтеграції істотно залежить від ступеню участі в ній співвітчизників.

Змістовні положення, які повинна містити ідеологія політики інтеграції, неодноразово згадувалися в інтерв'ю представниками НУО. На їхню думку, виходячи з досвіду, головний меседж, який очікують біженці від програм інтеграції - захист соціальних прав повинен мати безумовний пріоритет над культурними правами, захистити які біженці здатні самостійно. В ідеологію політики інтеграцію повинні бути включені такі пункти:

1. Встановлення квот розподілу ресурсів за регіонами в залежності від кількості біженців;

-
2. Розробка ефективного механізму використання коштів бюджетів усіх рівнів, що спрямовуються на прийом та облаштування життя біженців;
 3. Створення умов для соціально-побутового облаштування життя біженців, їхньої інтеграції на ринку праці, інтеграції у спільноти, реалізації їхніх конституційних прав і свобод людини і громадянина;
 4. Розвиток взаєморозуміння між місцевим населенням та біженцями, забезпечення гармонійного поєднання прав та інтересів громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні;
 5. Створення соціально-економічних умов для виконання міжнародних зобов'язань України з прийому осіб, які шукають тимчасовий притулок на її території;
 6. Створення єдиної системи обміну інформацією про можливості облаштування біженців;
 7. Державна підтримка в пріоритетному порядку соціально незахищених категорій біженців та осіб, які прибули в умовах надзвичайних обставин;
 8. Забезпечення узгодженості державної допомоги біженцям з економічними можливостями країни.

Будуючи політику інтеграції, не можна і не потрібно чекати від біженців повного розчинення в новому соціокультурному оточенні, тобто асиміляції. Насправді фактором, який сприяє успішній інтеграції, є можливість вибору культурної ідентичності. "Право на ідентичність" повинно бути закріплено законодавчо, як, наприклад, це зроблено для національних меншин у Законі України "Про національні меншини в Україні". Стаття 6 Закону гарантує всім національним меншинам право на національно-культурну автономію, яка включає в себе користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству. В сучасному ж українському суспільстві "право на ідентичність" є вкрай непопулярною ідеєю, яка часто викликає скепсис або несприйняття. Від біженців чекають повного розчинення в новому соціокультурному оточенні. Однак асиміляція в сучасних умовах - практично нереальна, саме тому від неї вже давно відмовилися на Заході.

До процесу впровадження політики інтеграції потрібно залучити широке коло учасників та скоординувати їхню діяльність на всіх рівнях. Адже трапляється, наприклад, що неурядова організація не знає про те, що на неї покладені певні обов'язки відповідно до

регіонального плану інтеграції біженців. Експертні кола, які професійно займаються дослідженнями інтеграції в Західній Європі, прийшли до одностайної думки, що процес інтеграції буде успішним тільки за умови одночасної участі різноякісних акторів. На сьогодні загальноновизнаною є участь таких акторів:

- державні інститути національного, регіонального та локального рівнів;
- приватний капітал;
- неурядовий сектор;
- об'єднання, які представляють інтереси мігрантів.

Зміст нового плану інтеграції біженців

План інтеграції - це не тільки перелік завдань, покладених на державні органи, це детально прописані згадані вище ідеологія інтеграції, принципи, перелік учасників процесу, а також, що дуже важливо, розкриття завдань, які ставляться перед ним. Розкриття змісту плану інтеграції будь-якої західної країни починається з переліку завдань інтеграції. Цими завданнями повинні бути:

- Створення позитивного образу біженців та розкриття їхніх економічного, соціального і культурного внесків;
- Підвищення відповідального ставлення уповноважених осіб до реалізації плану інтеграції біженців;
- Збереження культурних і соціальних особливостей біженців при повазі до культури приймаючої країни, її законів та устрою;
- Заохочення участі біженців і їхньої спільної відповідальності з громадянами у розбудові усіх сфер життя суспільства;
- Розуміння того, що з наданням прав на особу покладаються також і обов'язки;
- Забезпечення рівних можливостей для всіх, з особливим акцентом на ліквідацію перешкод у доступі до освіти, роботи, охорони здоров'я, житла і соціальних прав;
- Подолання усіх форм дискримінації;
- Захист сім'ї та забезпечення права на возз'єднання сімей;
- Особливий захист материнства та батьківства і відстоювання гендерної рівності;
- Спрощення адміністративних процедур і поліпшення якості пропонованих послуг;
- Посилення ролі громадянського суспільства в якості партнера у політиці інтеграції біженців;
- Запровадження програми працевлаштування та стимулювання підприємництва серед біженців.

Виходячи із завдань, план інтеграції повинен бути чітко структурованим та не мати вигляд переліку заходів. Він має включати такі розділи:

1. Прийом біженців.

Повинні бути прописані публічні послуги, які можуть надаватися біженцям одразу по прибутті, створення мережі центрів підтримки на базі профільних громадських організацій, які б надавали первинну юридичну допомогу, перекладацькі послуги, допомагали з пошуком житла тощо

2. Робота з державними службовцями та соціальними працівниками.

План інтеграції повинен містити вимоги та завдання для державних службовців. На сьогодні програмні положення, які містяться в планах інтеграції, фактично обмежуються проведенням зустрічей та семінарів. Підсумовуючи накопичений досвід, управлінці з країн ЄС розробили рекомендації для держслужбовців і соціальних працівників, зайнятих у сфері інтеграції мігрантів, які обов'язково надалі потрібно включити в план інтеграції. Необхідно передбачити:

- тісну взаємодію державних структур із незалежними експертами та некомерційними організаціями, які спеціалізуються у різноманітних областях, в яких можуть лежати інтереси біженців (освіта, охорона здоров'я, правозахист);
- вимогу до учасників процесу інтеграції мати інтеркультурну компетенцію (двомовність, знання соціокультурних особливостей тощо);
- залучення волонтерів до реалізації програм інтеграції, для України є актуальним подолання недовіри волонтерських організацій до держави в цілому та її окремих інститутів;
- залучення у програми інтеграції вихідців із мігрантського середовища: вчорашні біженці краще уявляють потреби новоприбулих, здатні формувати довіру та соціальний капітал, необхідний для успішної інтеграції.

3. Забезпечення права на роботу.

Найважливіший індикатор для успішної інтеграції біженців — їхня присутність на ринку праці, хоча, звичайно, він тісно пов'язаний із забезпеченням права на освіту та знанням мови. Сьогодні найчастіше біженці є самозайнятими, проте там, де вони є найманими працівниками, дуже часто має місце порушення їхніх прав. Необхідно посилити відповідальність працедавців, які незаконно використовують найману працю та порушують трудові права біженців, і стимулювати членство в профспілках.

4. Забезпечення права на житло

Сьогодні єдиний спосіб, яким уряд намагається вирішити житлове питання біженців, є їх розселення у сільській місцевості. Природно, що через депресивність сіл біженці уникають таких "допомог" і їхні права залишаються незахищеними. Зрозуміло, що в держави немає ресурсів, але часто їх додаткового залучення не потрібно. Існує певна кількість соціального житла (наприклад, гуртожитків), яке могло би бути надане в користування. За браком можливостей потрібно шукати альтернативні шляхи вирішення проблеми та залучати НУО.

-
- 5.** **Забезпечення права на охорону здоров'я**
Необхідно в першу чергу подолати брак доступу до інформації про можливість отримання біженцями послуг з охорони здоров'я. Часто вони просто не знають, як працює система охорони здоров'я в Україні. Також потрібно сприяти працевлаштуванню біженців, які мають медичну освіту, в заклади охорони здоров'я, особливо в містах, куди традиційно прибуває багато біженців. Потрібно також вирішити проблему доступу до охорони здоров'я тих біженців, які не мають легального статусу на території України.
- 6.** **Забезпечення права на освіту**
Необхідним є створення ефективної системи дошкільної освіти, що дозволяє почати соціалізацію дітей з родин біженців з якомога більш раннього віку; особлива увага приділяється мовному навчанню дітей.
У сфері шкільної освіти вітчизняні програми інтеграції не передбачають роботу з вчителями.
Визнання дипломів має надзвичайно важливе значення, оскільки дозволяє швидко піднятися соціальними ліфтами. Якщо сертифікат про освіту визнається, це дає змогу працювати, скажімо, лікарем або інженером, а не вантажником чи продавцем на ринку.
- 7.** **Побудова вираженої мовної та культурної політики**
Загально визнано, що знання мови приймаючої країни є суттєвим елементом інтеграції. Слабке знання мови є головною перешкодою в застосуванні наявних професійних навичок та доступі до публічних послуг та соціальних благ. Курси з вивчення мови зазвичай організовуються НУО та фінансуються УВКБ ООН, але вони не завжди доступні або ефективні. Рівень відвідуваності таких курсів залишається низьким навіть при відшкодуванні відповідних транспортних витрат (наприклад, біженцям часто доводиться вибирати між роботою і заняттями). Крім того, НУО, як правило, не мають права видавати сертифікати про знання мови. Уряд ніколи не інвестував кошти в організацію мовних курсів; водночас при прийомі на роботу, зарахуванні до навчальних закладів або отриманні громадянства від біженців вимагається володіння мовою.
З одного боку, біженці потребують доступу до безкоштовних мовних курсів, ввідних курсів в культуру та державний устрій країни- перебування. Проте з іншого культурна політика повинна бути вираженою, інакше біженці відчуватимуть дискримінацію і опиратимуться інтеграції. Більшість країн, що надають прихисток, розробили систему заходів для пристосування своєї інтеграційної політики до реальних потреб мігрантів. Типовими заходами, які впроваджуються в рамках сучасної культурної політики, можуть бути:
- підтримка етнокультурних організацій, створюваних мігрантами;
 - відображення етнокультурної неоднорідності суспільства у ЗМІ,

шкільних підручниках тощо;

- створення окремих секторів на кладовищах для представників релігійних меншин;
- можливість дотримання дієти виходячи з релігійних обмежень;
- певні виключення в офіційному дрес-кодi;
- допуск священнослужителів різних конфесій у в'язниці, лікарні тощо;
- виділення земельних ділянок під будівництво культових будівель релігійних меншин;
- облаштування державно-церковних відносин з урахуванням релігійного різноманіття;
- сприяння створенню недільних шкіл тощо.

Такі заходи можуть здатися надмірними і непотрібними в українських реаліях, проте рано чи пізно Україна прийде до потреби їх реального впровадження. І тому добре було б працювати на випередження, закріпити її в концепції інтеграції та почати впроваджувати деякі заходи вже зараз.

8. Правозахист

Необхідно гарантувати біженцям доступ до юридичної допомоги та перекладацьких послуг для захисту своїх прав. За можливості залучати медіаторів для позасудового вирішення спорів.

9. Захист прав дітей

В рамках програм інтеграції в західних країнах розвиваються окремі проекти, які сприятимуть швидкій інтеграції дітей біженців.

10. Захист сім'ї

УВКБ ООН та правозахисні організації постійно наголошують на важливості возз'єднання сімей. Це захищає сім'ю і полегшує інтеграцію, адже сприяє соціокультурній стабільності, дозволяє посилювати економічну й соціальну адаптацію. Тому потрібно надавати допомогу в оформленні легального постійного проживання чоловіка, дружини, дітей біженців.

11. Боротьба з проявами расизму та ксенофобії

Держава в рамках своєї інтеграційної програми повинна обов'язково передбачити постійний моніторинг дискримінації та ксенофобії, прийняти жорстке антидискримінаційне законодавство і здійснювати суворий контроль за його дотриманням. В країнах ЄС "Євробарометр" регулярно проводить опитування, що фіксують громадські настрої щодо культурного розмаїття, та заміряє індекс терпимості. Впровадження такого індексу в Україні дозволило б оцінити, якою мірою влада бореться з проявами расизму та ксенофобії.

12. Розвиток громадських об'єднань біженців

Крім простого сприяння створення об'єднань біженців, потрібно залучити НУО для проведення тренінгів для лідерів таких об'єднань, створювати міжорганізаційні об'єднання, допомагати в пошуку фінансування та менеджменті проектів.

13. Робота з медіа

Оскільки роль медіа у руйнуванні міжнаціональних стереотипів дуже велика, окрема увага повинна приділятися ролі засобів масової інформації у формуванні толерантної суспільної атмосфери.

14. Відносини з країною походження

Потрібно посилити консульські зв'язки з найпопулярнішими країнами походження біженців, а також сприяти позитивному впливу об'єднань біженців на розвиток країн-походження, встановленню зв'язків, культурному обміну.

15. Гендерна рівність

Необхідно боротися з порушенням прав жінок та їхньою дискримінацією, постійно пояснювати їм їхні права та можливості для їх захисту. Жінки повинні отримати першочергове право на працевлаштування та доступ до освіти, допомогу в створенні об'єднань.

16. Боротьба з торгівлею людьми

Рабство і торгівля людьми залишаються актуальними проблемами для України. Біженці як незахищена соціальна група можуть стати об'єктом злочину. Тому потрібно посилити юридичний захист біженців, більш прискіпливо моніторити випадки, де об'єктом торгівлі є саме біженці, розвивати співпрацю з профільними НУО.

17. Доступ до публічних послуг

Біженцям, як і громадянам, доводиться долати безліч бюрократичних бар'єрів, але для них особливо проблемним є проходження численних складних процедур реєстрації та отримання виду на проживання, а також продовження терміну дії своїх документів. Крім того, біженці більше піддаються адміністративним штрафами (або здирництву), перевірці документів, відвідинам на дому міліцією тощо. В результаті вони відчувають, що зазнають дискримінації і є небажаними елементами суспільства, - а це ще один фактор, який перешкоджає інтеграції. Хоча цю проблему не можна вирішити для біженців, не вирішуючи її для решти суспільства, потрібно вже зараз передбачити контроль за порушенням їхніх прав.

18. Отримання громадянства і доступ до політичних прав

В Україні отримання громадянства є надзвичайно складною процедурою для біженців, хоча за успішної інтеграції воно повинно бути фактично автоматичним. Надання громадянства повинно стати одним з етапів інтеграції біженця.

Проблема інтеграції біженців є сьогодні однією з найактуальніших у світі. Сучасні моделі інтеграції враховують складність управління нею, прагнуть до індивідуального підходу та постійного удосконалення політики. Сучасна ж українська політика інтеграції є однотипним набором приписів без будь-якого розуміння суті інтеграції. Бракує в першу чергу розуміння того, що інтеграція біженців є складним багаторівневим процесом. Тому інтеграційна політика повинна мати системний характер.

При розробці державних програм інтеграції необхідний облік чотирьох перерахованих в дослідженні аспектів інтеграції: соціально-економічного, політико-правового, соціокультурного та соціально-психологічного.

Соціальні чинники інтеграції повинні мати безумовний пріоритет над культурними. Головними серед них є умови праці, житло, а також правовий статус біженців. Без наведення ладу у сфері трудових відносин, подолання корупції у сфері реєстрації за місцем перебування та оформлення дозволів на роботу вирішити питання ефективної інтеграції біженців неможливо.

Крім того, умовою повноцінної участі біженців в житті суспільства є громадянство. Проте в Україні громадянство є в певному сенсі "нагородою" за успішну інтеграцію, хоча повинне бути однією з умов інтеграції. Також на викорінення чекає бюрократичне свавілля та корупція у цій сфері.

Оскільки традиційно в українському суспільстві домінують антимиграційні настрої, державна політика інтеграції має передбачати їх подолання. Для цього потрібно проводити роз'яснювальну роботу, а також, щоб мінімізувати можливий конфліктний потенціал, пов'язаний з соціальними суперечностями, зосередити увагу на викоріненні головної причини конфліктів - соціальної несправедливості.

Інтеграційна політика держави по відношенню до біженців повинна мати конкретний і адресний характер. Особи, які приймають рішення в даній сфері, повинні усвідомлювати, що "біженців" як консолідованої цілісності не існує. Необхідно виділяти конкретні групи та визначати їхні потреби.

Найважливішим з інструментів, що закладають основи успішної інтеграції, є освіта. Саме завдяки освіті біженці проходять базову соціалізацію та отримують шанс піднятися соціальними ліфтами.

Величезне значення в процесі інтеграції мають також засоби масової інформації. Саме від ЗМІ — відбору ними освітлюваних фактів і способу їх інтерпретації - залежить, чи буде суспільна атмосфера сприятливою для продуктивної взаємодії між місцевим населенням та біженцями.

Чинний план заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство діятиме до 2020 року, проте вже сьогодні можна сказати, що він є неефективним і на часі розробка нового, який врахує кращий досвід інтеграції та базуватиметься на сучасних дослідженнях .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про статус біженців 1951 року
2. Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту від 08.07.2011
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 605-р "Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року" від 22 серпня 2012 року
4. Директива ради ЄС "Про статус довгострокових жителів (2003/109/EC)
5. Директива ради ЄС "Про право на возз'єднання сім'ї" (2003/86/EC).
6. Директива Ради ЄС 2004/83/EC від 29 квітня 2004 року
7. Директиви Європарламенту 2011/95 від 13.12.2011 року
8. Директива Ради ЄС 2001/55/EC від 20 липня 2001 року
9. Canada Immigration and Refugee Protection Act 2002
10. New Zealand Immigration Act 2009
11. Aleksynska M., Algan Y., Economic and Cultural Assimilation and Integration of Immigrants in Europe http://www.cepii.fr/PDF_PUB/wp/2010/wp2010-29.pdf
12. Caponio T. and Borkert M., The Local Dimension of Migration Policymaking, Edited,- Amsterdam University Press. 2010
13. Gebhardt D., Building Inclusive Cities challenges in the Multilevel governance of immigrant integration in Europe
http://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM_Cities_Gebhardt-FINAL.pdf
14. Gunn A. Immigration and multilevel governance in Canada and Europe: The role of municipalities as integration "policy innovators"
<http://labs.carleton.ca/canadaeurope/wp-content/uploads/sites/9/2012-12-paper-gunn-uvic-immigrantintegration-municipalities.pdf>
15. Joppke C. Beyond National Models: Civic Integration Policies for Immigrants in Western Europe // West European Politics. 2007. Vol. 30, No.1. P. 1–22
16. Hansen R. Citizenship and Integration in Europe // C. Joppke & E. Morawska (eds.), Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States. Houndmills: Palgrave, 2003
17. Pennix R., Integration: The Role of Communities, Institutions, and the State. 2003.
<http://www.migrationpolicy.org/article/integration-role-communities-institutions-and-state>
18. Scholten P.W.A., Agenda dynamics and the multi-level governance of intractable policy controversies: the case of migrant integration policies in the Netherlands, - published online: 25 November 2012, Springer Science+Business Media NY 2012
19. Vermeulen, H. & R. Penninx (red.), 2000. Immigrant integration. The Dutch case. Amsterdam: Het Spinhuis.
<http://migrationfiles.ucdavis.edu/uploads/rs/files/2010/hail-bronner-implications-of-the-eu-lisbon-treaty.pdf>
20. Zenou Y., How common is integration policy in Europe?, Stockholm University and Research Institute of Industrial Economics 2008

-
21. Дослідження з питань інтеграції, злочинів на ґрунті ненависті та дискримінації різних категорій мігрантів, - Міжнародна організація з міграції 2014
http://www.iom.org.ua/sites/default/files/study_0.pdf
 22. Інтеграція біженців в Республіці Білорусь, Республіці Молдові і Україні "Стратегія дій"
<http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Text%20RUS.pdf>
 23. Порівняльний аналіз інтеграційних практик
http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/facilitating/mi_compendium_ver_feb2010.pdf
 24. Україна як країна притулку: спостереження щодо становища шукачів статусу біженця і біженців в Україні - УВКБ ООН
http://unhcr.org.ua/attachments/article/338/2013%20Ukraine_country_paper_UKR.pdf
 25. Concept of immigrant integration
<http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/011/001263.pdf>
 26. Finding the Way: A Discussion of the Swedish Migrant Integration System, OECD, July 2014
<http://www.oecd.org/migration/swedish-migrant-integration-system.pdf>
 27. From immigration to integration: local solutions to a global challenge
http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/ier/publications/2006/green_2006_from_immigration_to_integration.pdf
 28. Measurement and indicators of integration
http://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/Measurement_indicators_integration_en.pdf
 29. Implications of the EU Lisbon Treaty on EU Immigration, Center for International and European Law on Immigration and Asylum 2010
<http://migrationfiles.ucdavis.edu/uploads/rs/-files/2010/hailbronner-implications-of-the-eu-lisbon-treaty.pdf>
 30. Indicators of immigrants integration. A Pilot Study
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-11-009/EN/KS-RA-11-009-EN.PDF

Літературна редакція: Ірина Когут
Верстка і дизайн: Ярина Михайлишин

Центр дослідження суспільства
04071, м. Київ-71, а/с 98, тел. 096 905 57 43
e-mail info@cedos.org.ua

© Центр дослідження суспільства
2014